

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XV

BELGRADE 1984

<http://www.balkaninstitut.com>

Илија МИТИЋ

Центар за повијесне знаности ЈАЗУ
Дубровник

О ВРСТАМА КАЗНИ У ДУБРОВАЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ

Међу архивским документима Хисторијског архива у Дубровнику налазимо бројне закључке Сената, Малог и Великог вијећа, као и осталих надлежних органа у Републици, на основу којих можемо утврдити да су се разне врсте казни, таксативно наведених за одребене случајеве у Дубровачком статуту из 1272. и оних које су се темељиле на обичајном праву, задржале у Дубровнику све до почетка XIX стољећа. Због ограничености простора, у овом раду приказат ћу укратко врсте казни на подручју дубровачке државе које су постојале у Дубровнику све до укинућа Републике 1808. године.

У шестој књизи Дубровачког статута, која садржи проблематику кривичног права, предвиђена је смртна казна одсијецањем главе, вјешањем и спаљивањем, затим мутилација (сакраћење), те тјелесне казне шибањем, жигосањем ужареним жељезом и привезивањем за ступ срамоте. У Дубровачком статуту су биле предвиђене још и новчане казне, затим казне затварања у тамницу, казне изгона из Дубровника и с његовог територија, те казна губитка држављанства. Биле су предвиђене и разне казне према кнежевом нахођењу које су се односиле на пријеступе малолјетника и на међусобне увреде људи и жена ријечју или дјелом. Треба нагласити да се дубровачка правда у уклањању злочина или пријеступа обичавала користити услугама дошника којима је, ако је њихова пријава одговарала истини, била зајамчена половина предвиђене новчане глобе и анонимност. Занимљиво је да се шибање, жигосање и сакаћење често појављују у Дубровачком статуту као алтернатива за новчане казне. Према уобичајеној пракси, ако прекршитељ не би могао платити казну, требало га је ишибати, жигосати или му одсјећи

одређени уд. Само за неке случајеве била је таксативно прописана казна мутилације, док се у већини случајева темељила на уобичајеној правној пракси.

У Дубровачком статуту је при мутилацији долазило у обзир одсијецање десне руке, носа или вађење једног или оба ока. Десна рука се губила за ударац хладним оружјем по лицу или за одсијецање неког уда ако починитељ не би могао платити 50 перпера, затим за крађу од 10 до 20 перпера, за друмску пљачку од 3 до 6 перпера, за кривотворење исправа, за подношење суду лажног документа ако подносиатељ није могао платити 50 перпера, те за уношење у Дубровник лажног новца ако кривац није могао платити 100 перпера. Одсијецање носа било је предвиђено за жене: жени која је украла више од 20 перпера био би одсјечен нос и била би прогнана из Дубровника и са његовог територија. Слушкиња која би неког човјека увела у кућу без дозволе господара или господарице била би кажњена такође одсијецањем носа. То су једина два прекршаја за које је статутом предвиђена та казна. Вађење очију, једног или оба ока, предвиђено је за крађе, пљачке и силовање. Тко је опљачкао на друму 1 до 3 перпера или украо 5 до 10 перпера губио је једно око, а тко је украо више од 20 перпера губио је оба. Исто тако је губио оба ока онај тко је силовао жену ако није могао платити 50 перпера, а једно око онај Дубровчанин који је без кнежеве дозволе отишао у Омиш (Дубровник је у то вријеме био у великом непријатељству са Омишанима због гусарства), а није могао платити новчану казну од 25 перпера.¹

У старом Дубровнику било је уобичајено тјелесно кажњавање (шибање, жигосање ужареним жељезом) и јавно излагање окривљеника на ступу срамоте, названом „берлина“, односно „кар“. Такав ступ је постојао у Дубровнику од најстаријих времена, а улогу тог ступа за излагање и тјелесно кажњавање окривљеника преузео је од почетка XV стољећа данашњи Орландов ступ на Пласти, пред Црквом св. Влаха, на којем мјесту се и раније налазио ступ срамоте или ступ кажњавања, али без Орландовог лика на њему. Интересантно је овдје споменути да Орландов ступ у Дубровнику потиче из Њемачке. За разлику од њемачких градова којима је Роландов ступ још од средине XIII стољећа био симбол разних стечених права или привилегија, Орландо је у Дубровнику временом постао симбол стечене независности. Зато је и подигнут почетком XV стољећа кад је Дубровник под заштитом угарско-хрватских владара добио политичку независност и слободу трговине. Док су њемачки Роланди били углавном правни симболи, дотле је дубровачки Орландо

¹ *Monumenta historico-iuridica Slavorum Maridionalium, Liber statutorum civitatis Ragusii* (1272), JAZU, Zagreb 1904, 124—150; V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik*, JAZU, Zagreb 1908—1922, 106—108; K. Vojnović, *O državnom ustrojstvu Republike dubrovačke*, »Rad« JAZU, sv. 103, Zagreb 1891, 10—12.

био симбол државне самосталности, а као наслједник старог „кара“ имао је и ширу примјену. Као симбол независности, Орландов ступ у Дубровнику је био носилац државне заставе, са њега су јавно оглашаване разне владине одлуке, под њим је била означена дубровачка мјера (лакат 51,2 cm). Од пребашњег „кара“ преузео је улогу ступа за кажњавање, па је тако дошло до занимљиве и јединствене појаве да је Орландов ступ као симбол независности био уједно и ступ за кажњавање, односно срамотно излагање окривљеника. Поред јавног излагања окривљеника везивањем на ступ срамоте за одређено вријеме, у Дубровнику је било уобичајено и вођење окривљеника на маргцу главним градским улицама до тог ступа, да сједи лицем окренутим према репу како би га видјео што већи број људи и како би био што више осрамоћен.²

Како смо споменули, у Дубровачкој Републици је према Статуту поред смртне казне и казне затвора било предвиђено још седам врсти кажњавања: сакаћење, тјелесно кажњавање, (шибање и сл.), јавно излагање окривљеника на ступу срамоте, затим изгон из Дубровника, губитак држављанства, новчана казна и казна према кнежевом нахођењу. Међутим, постојале су и разне друге казне о којима нема спомена у Статуту, али су током времена примењиване у толикој мјери да су се претвориле у обичајноправне норме и тако допуњавале празнине које су постојале у систему кажњавања и које су одговарале ондашњем унутрашњем стању у држави, с крајњим циљем да заштите постојећи политички поредак у Дубровачкој Републици. О тим врстама казни, пронађеним на темељу истраживања разних архивских докумената и поткријељеним појединим примјерима, биће говора у даљњем тексту овог рада.

Смртна казна је према одредбама Дубровачког статута извршавана вјешањем, одсијецањем главе и спаљивањем, и то у већини случајева у Дубровнику, недалеко предјела Пиле, на мјесту званом Данче. На том мјесту је извршилац правде (тзв. „maestro della giustizia“) вјешао на јавним вјешалима („publiche forche“) осуђеника за врат и остављао га да виси све док не издахне. Приликом смакнућа звонило је у Дубровнику посебно такозвано „мртво звоно“ („campana morta“) лаганим откуцајима, најављујући народу да је над неким извршена смртна казна. Споменути извршилац правде примао је за тај посао утврђену награду, те је и иначе служио у Дубровнику као нека врста крвника или целата. Да би се застрашили будући починиоци разних кривичних дјела, у Дубровнику се уобичајила пракса да се мртво тијело објешеног кривца сасијече на четири дијела

² Z. Šundrica, *Kiseli četruni*, »Dubrovnik« br. 1, Dubrovnik 1973, 82–83; I. Mitić, *Orlandov stup u Dubrovniku*, »Anali« бр. 10/11, Hist. institut JAZU, Dubrovnik 1962–63, 233–254; исти, *Die Rolandsäule in Ragusa (Dubrovnik)*, Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte, 82, Band, Germanistische Abteilung, Weimar 1965.

тако да глава и четвртина тијела остану висити на вјешалима, док би остала три дијела била однесена, и то један на оточић Гребени недалеко дубровачке луке Груж, други на оток Бобару крај Цавтата, а трећи је био остављен пред кућом објешеног. То је само један од застрашујућих примјера извршења смртне казне (1658. год.) над дубровачким подаником из села Гргурићи због почињеног убиства. Сличну судбину је доживио и П. Дивизић из Конавала крај Дубровника, чије је тијело послје вјешања (1673) било рашчеречено на четири дијела, па је један дио остао висити на вјешалима, а остала три су послана у разна села по Конавлима. Било је случајева да се донесе пресуда у одсутности оптуженог, као што је 1709. био случај са А. Драгојевићем из Омбле (Ријека Дубровачка) који је био осуђен на вјешање и сјечење тијела, по обичају на четири дијела, уколико буде ухваћен. Дијелови рашчетвореног тијела над којим је извршена смртна казна били су понекад превожени до одређеног мјеста у врећама од коже, па тамо изваћени из врећа и остављани да се усмрде, или да их поједу птице или друге животиње.

Према уобичајеној пракси, казна над особама осуђеним на одсијецање главе извршавана је у већини случајева изван града на Плочама, како стоји у документима („alle Ploce — luoso solito“). Жене осуђене на смрт биле су такође вјешане на Данчама, али је према њима била у много мањој мјери примјењивана казна да се тијело исјече и расчетвори послје смрти. Невјероватно звучи да је у старом Дубровнику још средином XVIII стољећа постојала казна спаљивања вјештица. Казна је извршавана тако што су осуђеној особи везане очи, затим је завијена у бијело платно, закована у катрамирану бачву и спаљена на Данчама. Интересантно је још споменути да је смртна казна над дубровачким племићима извршавана у већини случајева кидањем главе, док су неплемићи претежно вјешани будући да је та казна сматрана срамотнијом.³

Једна од окрутних смртних казни која је примењивана у старом Дубровнику било је зазидавање живог осуђеника до краја живота („inpurato“). То је вршено у посебној просторији (обично у тајним тамницама) не дужијој од 20 педља тако што би се улазна врата зазидала камењем и ваљном, а био остављен само мали отвор широк три педља за ваздух који је омогућавао

³ Criminalia, св. 16/4—24, стр. 1, (31. V 1658, осуђен Илија Пасковљев из Гргурића због убојства); Исто, 229, 287 (П. Дивизић из Винограда у Конавлима осуђен 31. I 1673; истог дана је осуђен и Иван Рафов из Чилипа на смртну казну да му се одсијече глава изван града, на Плочама; жена Луке Стјепана била је 1677. осуђена на вјешање); Исто, св. 16/6, стр. 15, 17 (пресуда А. Драгојевићу из 1709; крајем исте године осуђена је једна особа са Лопуда на казну одсијецања главе); Исто, 22, 30; 1720. осуђени су у одсутности П. Маличић из Млина и Н. Портиљани (Portigliani) из Конавала на смртну казну вјешањем због убиства; К. Vojnović, *Sudbeno ustrojstvo Republike*, књ. 114, 44; В. Винавер, *О Јеврејима у Дубровнику у XVIII веку*, Јеврејски алманах, Београд 1959, 69.

осуђенику да дише, али без хране и воде није могао дуго издржати. Међу архивским документима налазимо податак да су били зазидавани не само мушкарци него и жене, а понекад, али ријетко, и чланови племићких обитељи. Потребно је овдје споменути и начин на који се дубровачка влада ослобађала непожељних окривљеника. Положај Дубровачке Републике између моћних сусједа, често је присиљавао владу у Дубровнику да неко окривљено или осумњичено лице буде тајно погубљено како сусједне заинтересирани земље не би знале за његову судбину. У тим случајевима су се власти у Дубровнику служиле методом потајног убиства које се састојало у тровању, утапању, дављењу у затвору, а понекад и стријељању, послје чега би леш био спаљен да би му се изгубио сваки траг.

Према уобичајеној пракси у Дубровнику, за почињено убојство кажњавало се смрћу, али је било случајева да предвиђена казна не буде извршена из посебних разлога. Такав је случај племића М. Кабоге који је средином 1622. убио ножем свог суграђанина племића Н. Сорга, али се одмах послје убојства склонио у фрањевачки самостан „Мала браћа“ у Дубровнику, па тиме стекао право црквеног азила, односно уточишта које се признавало на подручју Дубровачке Републике као и у другим европским земљама. На интервенцију црквених власти из Рима, дубровачка влада је пристала да предвиђену смртну казну овом свом племићу претвори у доживотну тамницу. Међутим, у великом потресу који је 1667. погодио Дубровник, овај племић је остао жив, изишао је из затвора и увелике помогао својој домовини у завођењу реда у држави, те обавио два веома значајна посланства у Цариграду.⁴

Казна сакаћења сматрана је у старом Дубровнику за једну од веома тешких казни која се према Статуту састојала у одсијецању десне руке, носа, вађења једног или оба ока. Одсијецање обију руку није било предвиђено у Статуту, али је такву одлuku ипак донио Сенат у Дубровнику у свибњу 1436. против окривљених Б. Бијелића и Н. Лукаревића због рањавања вичекнеза у Дубровачкој Жупи. Приликом једне епидемије куге, која се појавила у дубровачком залеђу средином XVI стољећа, дубровачко Мало вијеће је одредило 1468. да двије угрожене обитељи морају напустити свој дом, живјети издвојено и отићи тамо гдје их упуте здравствени органи из Дубровника. Ако не послушају ово наређење, дом ће им се спалити са свим ствари-

⁴ *Lamenta de intus*, XLV, 21—37; J. Gelčić, *Le prigionieri della Repubblica di Ragusa*, »Rassegna Dalmata«, Zara 1905, 5 (о зазидавању осуђеника); J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, Sarajevo 1937, 113—128; A. Vučetić, *Marojica Kaboga u zgodama Dubrovnika*, *Vijestnik zemaljskog arhiva*, god. XX, sv. 3, Zagreb 1918, 163—188; о азили у Дубровнику вид. I. Mitić, *Imigraciona politika Dubrovačke republike s posebnim osvrtom na ustanovu svjetovnog azila*, »Anali« sv. XVIII, Zavod, za pov. znanosti JAZU, Dubrovnik 1979, 128.

ма, а члановима обитељи одсјећи нос и уши. Ни та врста казне истовременог одсијецања носа и ушију није била предвиђена одредбом Статута. Интересантно је споменути и одредбу Великог вијећа из 1480. којом је било одређено да се ономе тко ноћу нападне некога физички или оружјем одсијече рука на мјесту гдје је злочин извршен, што раније није било прописано. У затвору је један сељак 1748. кастриран због силовања, али ниједна особа којој је крађа доказана није према обичајном праву у Дубровнику била кажњена смрћу. Уколико је била ријеч о великој крађи, таквој особи су обично биле ископане очи, док би му се за средњу или малу крађу откинуле уши или нос. Оваква врста сакаћења примењивана је према крадљивцима у Дубровнику из разлога што се опћенито и оправдано сматрало да би људи чешће вршили крађе кад би крадљивци били вјешани, будући да се таква врста казне брзо заборавља, док је свакодневно кретање по граду и околици људи осакаћених због крађе дјеловало веома упозоравајуће и застрашујуће.

Међутим, било је и случајева који нису предвиђени Статутом, кад је казна мутилације, сијечење руке, по одлуци власти у Дубровнику била замијењена строгим затвором у одређеном року трајања, новчаном казном или лишењем свих права и дужности, што се поготово односило на племиће. Тако је племићу Ф. Пуцићу одлуком Сената (1517), казна одсијецања руке измијењена у одузимање свих права и дужности у трајању од 5 година, новчаном казном од 200 дуката и затвором у трајању од три мјесеца. Овај случај јасно указује на чињеницу да су племићи обично боље пролазили приликом кажњавања казном сакаћења него пук и остали дубровачки поданици.⁵

Поред споменутих казни, у Дубровнику се постепено уобичајило кажњавати окривљенике веслањем на страним галијама. Та казна је издржавана по више година на галијама Малте, Напуља и Венеције. Осуђеници су превожени, обично дубровачким бродом, до одређене луке, гдје их је онда конзул Дубровачке Републике предавао заповједнику галије на којој су имали да издрже казну. Послије извршене казне, дубровачки конзул је преузимао осуђенике и враћао их у Дубровник. Осуђени Дубровчани веслали су претежно на галијама земаља које су биле у

⁵ Cons. rog., sv. 6, стр. 54, 77 (закључак Сената од 22. V 1436. гласи: »... quod sibi ambe manus amputavi debeant...«); Cons. minus, sv. 17, 123 (закључак од 8. II 1468. гласи: »... amputavi nasus et aures...«); Cons. maius, sv. 14, 182 (закључак од 1. XII 1480. гласи: »... debia essergli troncare la man dextra in quel madesimo luogo...«); Cons. rog., sv. 30, 201 (закључак од 2. I 1517); К. Војновић, *Sudbeno ustrojstvo...*, knj. 108, Zagreb 1892, 57; Исто, књ. 114, 20; В. Винавер, *нав. дело*, 69; В. Вукасовић, *Stari običaji grada Dubrovnika*, Glasnik dub. učenog društva sv. Vlaha, knj. 1, Dubrovnik 1929; I. Mitić, *Mutilacija u dubrovačkoj pravu*, Fiskovićev zbornik II, Split 1980; исти, *Porijeklo sakaćenja i njegova primjena u dalmatinskim gradovima*, Zbornik više pom. škole, br. 5/6, Kotor 1978—79.

пријатељским односима са Дубровником, као што су биле Напуљска Краљевина и оток Малта, а у много мањем броју веслали су и на млетачким галијама, иако Венеција није била пријатељски наклоњена Дубровнику. Међутим, Дубровник је из обзира према „господарци Јадрана“ упућивао неке своје осуђенике на њезине галије, и то претежно оне који су били осуђени на краће временске казне. Та казна је свакако дјеловала веома позитивно на поданике Дубровачке Републике јер су осуђени одвођени у туђину за дуги низ година, на страни брод, међу непознате људе с којима се у већини случајева нису могли ни споразумјети због непознавања језика, при том још оковани за сједиште или весло приликом веслања. Сама помисао на све те невоље и патње одвраћала је многе од тога да почине било какво кривично дјело, тим прије што је таква врста кажњавања била прихваћена као обичајно право у Дубровнику.

Често пута је пресуда којом је окривљеник био осуђен на веслање садржавала још неку казну. Тако је дубровачки златар Мароје Матијин (di Mattei) био због краће осуђен (1658.) да претходно буде везан за Орландов ступ, „берлину“, бичеван са 25 удараца, затим печачен ужареним печатом на три мјеста по тијелу, а потом да 5 година весла окован на млетачкој галији и послѣје тога да буде прогнан са дубровачког територија за 10 година. Сличном је казном 1724. осуђен због краће и В. Чулинић из села Пострање у Конавлима, док је М. Трајанов из Жупе био 1720. осуђен само да весла окован за весло у трајању од 5 година на млетачкој галији. Било је случајева да неко побјегне са галија Венеције, па је стога у пресуди често било одређено да се ухваћеном бјегунцу казна веслања повећа за једну трећину и да се упути на галије Напуља или Малте. Такав је случај био 1783. са Ј. Попневалом из села Придворје у Конавлима који је био осуђен да весла 4 године окован на млетачкој галији, а пошто је послѣје тога ухваћен у бијегу, казна му је повећана на 6 година с тим да весла на галији отока Малте. Веслање осуђеника из Дубровника на галијама Напуља био је особито чест случај крајем XVII и почетком XVIII стољећа, па између бројних осуђеника споменуемо М. Вуковића и П. Митровића са Ластова који су били 1672. осуђени да 5 година веслају оковани на њиховим галијама. Неки Б. Анђиоли (Angioli) из Дубровника био је због дуговања осуђен да весла окован за весло три године на напуљској галији, с тим да послѣје издржа не казне мора вратити дуг. Било је, међутим, у пракси дубровачког суђења да се донесе пресуда о веслању на домаћим бродовима; то су обично биле краће казне без окивања за мање преступе. Тако међу архивским документима налазимо да је М. Штрбинић из Затона осуђен 1660. да весла мјесец дана на дубро-

вачком бригантину, док је војник П. Мурлак био осуђен на 15 дана веслања на истом броду.⁶

Тјелесно кажњавање окривљеника било је углавном повезано с њиховим јавним излагањем на Орландовом ступу, односно „берлину“, а састојало се претежно од шибања и жигосања по тијелу ужареним жељезом, нарочито на челу. Међу бројним примјерима оваквог кажњавања споменут ћу само неке. У вези са крабом лимуна 1567, тројица окривљених Дубровчана били су изведени из затвора и постављени на три магарца лицем окренутим према репу. Поворка се кретала дубровачким улицама и на крају се зауставила пред Орландовим ступом, гдје је „извршитељ правде“ скинуо са магарца окривљене, везао их за ступ и сваком од њих одала мио 25 батина, послје чега су морали остати још један сат везани за ступ срамоте наочиглед бројне публике. Често је окривљеном стављана и посебна капа на главу („митра“) коју је носио не само за вријеме вођења на магарцу кроз град него и кад је био везан за Орландов ступ. Марија, жена Влахушина, била је 1684. доживотно протјерана са подручја Дубровачке Републике у Апулију, под пријетњом тјелесне казне уколико се поново појави у Дубровнику. Казна се састојала у томе да ће именована бити на магарцу доведена пред Орландов ступ, да ће тамо бити шибана и да ће јој ужареним жељезним печатом три пута бити печачено чело. На сличну казну осуђена је 1759. и кућна помоћница Кате, кћер Николе Пухоја, која је покрала своју газдарицу, с том разликом што је за њу било одређено да јој се само један пут печати чело ужареним печатом. Интересантно је нагласити да су многе жене биле осуђиване на шибање, печачење и везивање за ступ и по неколико сати јер су јавно излагање и везање за ступ срамоте подносили много теже него мушкарци. Током цијелог XVIII и почетком XIX стољећа настављено је тјелесно кажњавање окривљеника. Велики број дубровачких поданика био је осуђен у том раздобљу да буде јавно ишибан пред „берлином“, док су П. Билану и И. Салатићу због крађе сребра од једног златара у Дубровнику биле 1773. изречене казне да им се ужареним жељезом утисне жиг на чело, послје чега им је требало одсјећи ли-

⁶ *Criminalia*, sv. 16/4—24, стр. 45 (пресуда донесена 28. VI 1658. против дубровачког златара М. de Mattei); *Исто*, 16/6, стр. 27, 58 (пресуде донесене 28. VI 1720. против М. Тројанова из Жупе и 5. II 1724. против В. Чипинића из села Пострање); *Исто*, св. 26, стр. 110 (пресуда донесена 13. I 1783. против Попиевала); *Исто*, св. 16/4—24, стр. 221 (М. Вуковић и П. Митровић, пресуда од 11. VIII 1672); *Исто*, св. 16/6, стр. 20 (В. Angioli, пресуда од 30. XII 1709); *Исто*, 16/4—24, стр. 81, 116 (пресуде донесене 1660. и 1662. о веслању на дубровачким бродовима); К. Војновић, *нав. дело*, књ. 115, Загреб 1893, 46; био је обичај код свих поморских држава да кажњавају кривце да веслају на броду оковани ланцима; I. Mitić, *Dubrovački konzuli na Malti predaju osuđene na galiје*, »Naše more« br. 4, Dubrovnik 1956.

јеву руку, а затим су морали издржати казну од три године у дубровачким затворима. Интересантно је споменути пресуду донесену 1786. против Мата, сина Петра Хаџије (Haggie) из Поникава, којом је осуђен на шест мјесеци затвора, с тим да сваке прве недјеље у мјесецу буде изведен из затвора пред дубровачку „лужу“ недалеко од Орландовог ступа, гдје је имао примити 40 удараца батином уз звуже добоса.

Потребно је овдје још споменути и један начин јавног излагања окривљеника у Дубровнику, у тријему пред зградом градске страже (тзв. „лоба“), недалеко од Орландовог ступа. Излагање је вршено тако што је окривљени био изведен у споменути јавни тријем гдје му је глава била ствљена у процјеп између двије класе („cola testa nel cladagn“, у класи) како би био изложен јавном руглу за одређено вријеме, обично од једног до неколико сати. Споменути су само да су таквом казном, која није била ријетка на подручју старог Дубровника, кажњени Н. Клечак из Габрила (1794) и С. Овчина из Клишева (1799). Међу јавним излагањима окривљеника споменимо и казну „морица“ која је, за разлику од других, провођена у цркви а не на отвореном уз „берлину“. Казна се састојала у томе да кривац у недељу за вријеме одржавања мисе стоји у цркви са каменом, званим „морица“, објешеним око врата, држећи при том упаљену свијећу у рукама. Казна је изрицана највише због псовки и недоличног понашања. Јавно излагање окривљеника вршено је и по разним мјестима на дубровачком подручју, а не само у Дубровнику. Тако је на примјер неки Н. Јустић из Великог Стона био средином 1684. осуђен не само на затвор у трајању од мјесец дана него и на излагање и бичевање пред „берлином“ у Стону. Почетком 1743. осуђене су Клара Виџен и Мигда Гале из Стона на 15 дана затвора, с тим да за вријеме издржавања казне буду једног празничног дана изведене из затвора пред цркву у Стону и да јавно оповргну оно што су рекле против Нике Мигликовић. Нико Лабо са Мљета био је осуђен 1779. на три мјесеца затвора, с тим да послје изласка из затвора мора на три празнична дана заредом изићи пред цркву у Бабином Пољу с везаним рукама и каменом око врата и затражити опрост од сакупљених људи због псовки и клевета које им је упутио. Потребно је споменути да у оваквим и сличним пресудама, већином стоји наведено да издржавање казне треба започети или јавно излагање извршити, у року од 8 дана од правомоћности пресуде пошто се казна послје истека тог рока удвостручава. Овакве и сличне казне су постепено ишчезле са дубровачког територија доласком Француза. Па ипак међу архивским документима налазимо да је још у колловозу 1809. неки П. Беато осуђен на казну бичевања, а неки младић са отока Колочепа

на споменуту казну „морица“ за вријеме Аустрије 1815. године.⁷

Уско повезана са тјелесним кажњавањем, посебно печатењем ужареним жељезом по тијелу, била је казна трајног или повремениг изгона са подручја Дубровачке Републике. Обично је и печат утискиван на чело окривљеника да се он не би више могао вратити за извјесно вријеме или доживотно на дубровачки териториј. Већ у самој пресуди о изгону одређене особе била је одређена нова, много строжа казна уколико би осуђеник био ухваћен на подручју Републике, а особа која би га пријавила властима била је посебно награђена. Особу осуђену на изгон пратили су нарочити стражари, „барбанти“, до границе Републике, док је за то вријеме у трајању од три сата звонило посебно звоно у Дубровнику, споменуто „мртво звоно“, давајући на знање народу да један осуђеник напушта дубровачко подручје заувјек или за одређено вријеме. Потребно је нагласити да међу архивским документима налазимо бројне случајеве протјеривања жена са дубровачког подручја из разлога што жене нису биле осуђиване да веслају на галијама страних земаља, јер је та казна била предвиђена за мушкарце па је садржавала и казну изгона из земље. Тако је међу бројним женама била доживотно прогнана у Апулију 1684. и Марија, жена дубровачког поданика Влахуше, због почињене крађе, с тим да јој се прије прогона три пута печати чело ужареним печатом како би свако знао да је била истјерана из своје домовине. Почетком 1721, Матијина кћи Марија, слушкиња код Маротија (Marotti) на отоку Лопуду, осуђена је поред два мјесеца затвора и на изгон са територија Републике за вријеме од шест година. Дубровачки поданик Иван Радов осуђен је 1728. због крађе на доживотан изгон из земље; истом пресудом било је такође одређено да ће именовани бити упућен на млетачке галије у трајању од шест година уколико буде ухваћен на дубровачком територију. Интересантно је споменути и случај Вита Маричевића са отока Ластова који је због неплаћеног дуга био осуђен (1737) да буде из-

⁷ *Lamenta de intus et de foris*, sv. 53, vol. 42; *Criminalia*, sv. 16/5—21, стр. 47 («*Sentenze promulgate dalli sig. giudici del criminale 1679—1707*»; у пресуди изреченој 1684. против Марије, жене Влахушине, између осталог стоји »... e bolarsi con tre bolli di ferro infocati nelle fronte»); *Исто*, 16/6, стр. 35 (Анка Петрова била је осуђена 30. IV 1721. да буде један сат везана уз „берлину“ и послје бичевана); *Исто*, св. 16/25, стр. 80 (пресуда Кати, кћери Н. Пухоје, донесена почетком 1759); *Исто*, св. 26/26, стр. 154 (пресуда од 10. V 1786. изречена М. Naggi из Поникава); *Исто*, св. 16/4—24, стр. 252 (пресуда из 1674. донесена против Н. Јусића из Вел. Стона); *Исто*, св. 16/6, стр. 208 (пресуда из 1743. изречена против К. Вићена и М. Гале из Сланого); *Исто*, св. 16/27, стр. 9—10, 48 пресуда за Н. Клечка из 1794. и за С. Овчину из 1799); *Исто*, св. 16/9, стр. 122 (П. Беато је 1809. осуђен на бичевање); *Lib. iam. del crim.*, св. 50/3, стр. 34 (1758); *Cons. rog.*, св. 182, стр. 133—138 (1773); В. Винавер, *нав. дело*, 69; Z. Sundrica, *Živi grad*, »Dubrovnik« br. 1, Dubrovnik 1973; A. Vučetić, *Posljednja kazna »morice« na Kalamoti 1815. g.*, Dubrovački list, год. 2, бр. 31, 1925.

ложен на ступу срамоте, „берлину“, на самом Ластову и бичеван по тамошњим обичајима, а затим прогнан из дубровачке државе за двије године. Исте године је неки Матко Влахов из Жупе био осуђен на доживотни изгон из Дубровника у Апулију, с тим да ће му казна бити преиначена на доживотно веслање на млетачким галијама уколико буде ухваћен на дубровачком подручју. Године 1752. осуђен је због преваре и крађе Дубровчанин Гјуро Пелић на изгон из државе у трајању од три године, а уколико би се раније вратио и био ухваћен на дубровачком територију, биће кажњен да весла пет година на галији неке стране земље.⁸ Како се из наведеног може утврдити, казна изгона из земље претварана је у још тежу врсту изгона, у веслање на страним галијама, уколико би се осуђени вратио и био ухваћен на подручју Дубровачке Републике, што је несумњиво одвраћало дубровачке поданике да се покушају прије времена или трајно вратити у домовину.

Велики потрес из 1667. је веома много оштетио архитектонски изглед града, поред осталих невоља које је нанео Дубровнику, па је за његову обнову осим новчаних средстава био потребан и велики број радне снаге. Из тог разлога су у раздобљу послје потреса па све до двадесетих година XVIII стољећа, често изрицане казне окривљеним лицима да одређено вријеме раде на обнови града или појединих објеката. Потребно је споменути да три мјесеца након потреса, све до 30. јула, до успоставе реда, нису у Дубровнику доношене редовне пресуде, него су пресуде изрицане по кратком поступку. Затим је започело изрицање редовних пресуда с претежном казном да се одради на обнови града у трајању од неколико мјесеци до годину дана. Као и многи други у то вријеме, тако је и Петар Лукин из једног села крај Дубровника био суђен 1708. да три мјесеца ради бесплатно на изградњи Цркве св. Влаха у Дубровнику, а да мора започети да ради у року од 8 дана рачунајући од дана доношења пресуде, под пријетњом двоструке казне уколико се не буде придржавао пресуде.⁹ Иако се у вријеме послје великог потреса претежно радило на обнови града Дубровника, ипак нису били занемарени ни други објекти на осталом дубровачком подручју, па су и у њиховој обнови такођер судјеловале особе кажњене од надлежних судова.

⁸ *Criminalia*, св. 16/5—21, стр. 47 (пресуда из 1684); *Исто*, св. 16/6, стр. 31 (пресуда с почетка 1721); *Исто*, св. 16/6, стр. 145 (Ј. Радо је осуђен на изгон 24. IV 1728); *Исто*, св. 16/6, стр. 178, 179 (пресуде из 1737. против В. Маричевића из Ластова и М. Влахова из Жупе); *Исто*, св. 16/25 (»*Libro delle sentenze criminali* 1751. in 1776«); *Cons. rog.*, св. 184, стр. 11, 19 (почетком 1775, Сенат је именовано посебна лица која су била задужена да воде засебну књигу у којој су биле уписане све протјеране особе).

⁹ *Criminalia*, св. 16/4—24 (о суђењу послје потреса 1667); *Исто*, св. 16/6, стр. 4 (»*Libro delle sentenze* ... 1708—1750«; казна изречена 31. III 1708. Петру Лукину из Кручице).

У Дубровачкој Републици је као и у другим земљама била предвиђена и казна затварања окривљеника. Међутим, пошто на њезином подручју није био довољан број затвора за издржавање дужих временских казни, као и стога што је дугогодишње издржавање казне у затвору било повезано с посебним трошковима који су теретили дубровачку државну благајну, то међу дубровачким архивским документима ријетко наилазимо на доживотну казну затвора. Напротив, веома често налазимо да је казна затвора била повезана с неком другом казном како би боравак окривљеника у затвору био што краћи.

Најтежа затворска казна била је привремено зазидавање окривљеника за одређени број мјесеци или година у засебну ћелију, с тим да му се кроз посебан отвор свакодневно дају храна и вода. Тавком казном су кажњаване особе које су извршиле тешке злочине, али који нису захтијевали примјену смртне или неке друге казне по дубровачким законима, односно обичајно-правним нормама. Међу одлукама Сената из 1628. налазимо и закључак којим је било одређено да се Ника Натали жива зазида у посебној тамници кнежевог двора за вријеме од двије године, с тим да се на њезиној ћелији угради прозор с решеткама за дисање и давање хране. Међутим, поред оваквих тешких казни, дубровачки судови су изрицали казне затвора које су биле повезане с разним другим врстама казни. Тако је Антун Иванковић из Луке Шипанске, уловио средином 1699. велику количину рибе коју није продао у рибарници отока Шипана или Дубровника што је био дужан учинити, па је зато кажњен са мјесец дана затвора у граду и да плати 10 перпера у готову за градњу цркве у Дубровнику. Због истог дјела је те године кажњена и Аница Лучина са Шипана са два мјесеца затвора „за које је вријеме нитко није могао видјети“, како стоји у пресуди. Многе особе су биле осуђене не само да буду затворене неколико мјесеци него да послуже издржане казне раде и до два мјесеца на изградњи разних државних објеката. Интересантна пресуда донесена је средином 1734. против Петра Вличине из Имотице која је садржавала комбинацију више казни. У првом реду одређена му је казна затвора од четири мјесеца, затим је осуђен да за вријеме издржавања казне буде проведен на магарцу кроз град, затим постављен уз „берлину“ у трајању од једног сата, 25 пута ударен бичем, печашен на челу ужареним печатом, а затим поново доведен у затвор ради издржавања преостале казне. По истеку затворске казне од 4 мјесеца требало је да буде доживотно протјеран са подручја Дубровачке Републике, а уколико би се икада вратио и био ухваћен одређено је да буде упућен на млетачке галије у трајању од двије године. Уједно је истом пресудом било одређено да у новцу исплати трговцу А.

Радовићу вриједност украдене робе.¹⁰ Антун Пињатели (Pignatelli) из Пила био је осуђен на три мјесеца затвора, с тим да кроз то вријеме буде три пута изведен из затвора: два пута да буде доведен у тријем (лобу) недалеко од Орландовог ступа, а трећи пут на Пиле (на Брсаљ), и да сва три пута буде добро истучен штапом на наведеним мјестима, а послије издржане казне да се за шест мјесеци протјера са подручја Пила. Међу архивским документима наилазимо често на овакве или сличне пресуде, а нису ријетке ни сличне оној која је донесена 1747. против Кате, жене Франа из Каламоте, која је била осуђена на 15 дана затвора под увјетом да на један празнични дан јавно оповргне све што је рекла за Ива Матова и његову жену из Горње Каламоте. Казне затвора у трајању од једне до пет година налазимо често међу пресудама дубровачких судова; казна је била понекад повезана и са окивањем окривљеника у затвору. Тако је на примјер Радо Папов из Млина био суђен 1724. на шест мјесеци затвора, с тим да буде три мјесеца везан ланцима, а три мјесеца без ланаца. Нико Клечак из Габрила био је 1794. осуђен због неиспалђеног дуга на шест мјесеци затвора са окованим ногама, док је Иван из Неретве, послужник код племића Замање (Zamagne), осуђен 1800. на годину дана затвора због крађе, али без окивања ланцима. Због крађе коју су извршили код једног златара у Дубровнику, 1773. били су осуђени П. Билан на казну затвора у трајању од три године и И. Салатић у трајању од годину дана „тешке тамнице“.

Многе од изречених пресуда нису могле бити извршене зато што се осуђеник налазио у бијегу, па је стога на крају пресуде била наведена посебна клаузула „... уколико осуђеник допадне у руке правде, пресуда мора бити извршена“.¹¹

Из наведеног можемо закључити да је у Дубровачком статусу било предвиђено углавном девет врста казни које су примјењиване против окривљеника. Поред смртне казне која је извршавана вјешањем, одсијецањем главе или спаљивањем била је предвиђена и казна затвора и још седам разних врсти казни. Сакаћење се вршило одсијецањем десне руке, носа, ваћењем јед-

¹⁰ Cons. rog., св. 90, стр. 45 (закључак Сената од 11. VIII 1628. о зазидавању Н. Натали); *Diversi di Giurapa* (1689—1707, 121, 123; пресуде од 30. V и 6. VI 1699; захваљујем Б. Камићу, публицисти из Дубровника, за овај податак); *Criminalia*, св. 16/4, стр. 7 (пресуда с краја 1708. на затвор и рад на изградњи Цркве св. Влаха у трајању од 40 дана); *Исто*, св. 16/6, стр. 72 (пресуда од 29. XII 1724); *Исто*, св. 16/6, стр. 165 (пресуда од 31. V 1734. против П. Вличине); *Исто*, св. 16/6, стр. 168 (пресуда од 21. III 1735); *J. Tadić, Jevreji u Dubrovniku do polovine 18 stoljeća*, Sarajevo 1937, 128.

¹¹ *Criminalia*, св. 16/6, стр. 168 (пресуда против А. Pignatelli од 21. III 1735); *Исто*, св. 16/6, стр. 224 (пресуда против Кате, жене Франа из Каламоте, од 28. II 1747); *Исто*, св. 16/27 (*Libro delle sentenze del criminale dal 1793. in 1812**), стр. 9, 10 (пресуде из 1794. и 1800); *Исто*, св. 16/23 (*Terminazione del criminale dal 1778—1811**); *Cons. rog.*, св. 182, стр. 133—138, 141—146 (пресуда изречена 28. IV 1773).

ног или оба ока, а тјелесне казне шибањем и жигосањем ужареним жељезом, затим слиједе јавно излагање окривљеника на ступу срамоте, „берлину“, изгон са дубровачког територија, губитак држављанства, новчана казна и казна према кнежевом нахођењу за мање пријеступе. Наведене казне нису биле једине које су примјењиване у Дубровнику него су за поједине случајеве изрицане и друге врсте казни које нису биле прописане Статутом. Неке од тих казни су дугогодишњом примјеном у пракси као извор обичајног права допуњавале раније одредбе Статута, а неке су се задржале само као обичајно правне норме.

На крају је потребно нагласити да су врсте казни на подручју Дубровачке Републике засниване на одредбама и допунама Статута, као и на обичајноправној пракси, управо из разлога што је владајућа класа на тај начин могла најбоље осигурати унутрашње државно и друштвено уређење, а тиме и свој повлаштени положај у Дубровнику. Чланови племићких обитељи су увијек боље пролазили приликом изрицања казни него пук и остали дубровачки поданици, што је и разумљиво кад се има у виду да је сва власт у Дубровнику била у рукама племства. Кад су Французи 1808. укинули дубровачку државу, убрзо су нестајале и врсте казни које су се темељиле на прописима и обичајноправним нормама Републике.

SUR LES ESPÈCES DE PEINES DANS LA RÉPUBLIQUE DE DUBROVNIK

Résumé

Dans les Statuts de Dubrovnik de l'année 1272 ont été prévues neuf espèces de peines qui étaient appliquées contre les inculpés. Outre la peine capitale et la prison ont été prévues encore la peine de mutilation, la peine corporelle, ensuite l'exposition publique de l'inculpé — mise au pilori dit «berlina», la banissement du territoire de Dubrovnik, la perte de la qualité de citoyen de Dubrovnik, les peines pécuniaires et les peines que le Recteur prononçait de son libre arbitre.

Les peines ci-dessus citées n'étaient pas uniques à Dubrovnik, mais dans les cas particuliers on prononçait également d'autres espèces de peines qui complétaient, par leur application en pratique au cours de nombreuses années, les dispositions antérieures des Statuts, en se maintenant comme normes de droit coutumier.

Avec l'abolition de l'Etat de Dubrovnik en 1808 disparaissaient rapidement les peines qui étaient prononcées selon les normes de droit écrit et de droit coutumier de la République.